

РУСИЯ И НЕИЗБЕЖНОТО ВЪЗРАЖДАНЕ НА „ДРУГИЯ“ ДВУПОЛЮСЕН МОДЕЛ

Йордан Митев

След 1989г. започва лавинообразен процес на загърбване на комунистическото минало. Разпадането на комунистическия свят е свързано с освобождаването на сателитните държави от Съветския блок, което доведе до затруднения в опазване сигурността в Централна Европа. Нови държави - някои от които никога не са съществували в съвременната европейска история, се появяват между Русия и останалата част на континента.

Комунистическите общества насилствено държани в единна общност трябваше да направят своя избор, още повече, че разпадането на Съветския съюз като държавнополитическо образование доведе до радикални промени в глобалните отношения. По време на своето съществуване Съветският съюз се обявяваше за „ненационална държава“, страна където различните нации и етнически групи мирно съжителстваха помежду си. След 1989г. всеки от основните играчи в полето на политиката трябваше да преосмисли своята стратегия и тактика „в движение“ и да се пренастрои към новите правила на международните отношения.

Крайт на Студената война донесе със себе си своите напълно нови въпроси, свързани със сигурността. Наличието на ядрено оръжие означаваше, че проблемите на сигурността са доминирани от теориите за въздържане и контрол върху въоръжаването и запазването на военния стабилитет. Неочакваното прекратяване на „Студената война“ показва, че съществуващите системи за сигурност се оказват неадекватни и неподходящи както за Запада, така и за Източния блок.

От друга страна, от 1989г. бежанските движения се превръщат в основна черта на новата международна система, защото хора, информация и ресурси преминават границите с нарастваща лекота. Проблемите на сигурността вече не могат да се квалифицират в национални, регионални и международни категории, след като държавните граници се оказват важни за стабилността, независимо от това дали са свързани с масовата миграция или трансфера на конвенционалните оръжия.

Може би най-важният фактор от всички за интернационализирането на сигурността е далеч по-свободният износ на идеи след края на „Студената война“. Друга съществена черта на новата международна система е връщането на национализма.

Дезинтеграцията на Съветския съюз освободи етническото напрежение и националистичните аспирации, които толкова дълго време бяха подтискани.

Най-големият проблем обаче пред който човечеството се изправя в края на миналия и началото на настоящия век е политическото бъдеще на Русия, която трябваше отново да направи своя исторически избор, да осмисли за пореден път пътищата на своето развитие, да намери верните опорни точки за изграждане на нова концепция.

В тази нова ситуация руският политически елит беше изправен пред труден избор, още повече, че лидерът на „перестройката“ Горбачов не беше в състояние да доведе реформите докрай, както по отношение на бъдещето развитие на Русия, така и на бившите сателити от Съветския блок. Звучат в известна степен цинично думите на бившия съветски президент по отношение на източноевропейските държави: "Правилно

направихме, че престанахме да обръщаме внимание на бившите си съюзници. Нека сами се оправят, да решат искат или не искат да се занимават с нас, необходимо ли им е това или не. А ние ще минем и без тях!"¹

Тези думи подчертават страховитата безизходица, в която беше изпаднало държавнополитическото ръководство от Кремъл. Най-същественият момент от посткомунистическото развитие на Русия през 90-те години на ХХ в. е процесът на разширяването на НАТО на изток. Без нито един изстрел цяла Източна Европа беше „доброволно преотстъпена“, а Русия като приемник на СССР се оказа в непредвидена от никого катастрофа. Ненамесата на Москва в революционните промени в Източна Европа и бързото съгласие да бъдат изтеглени войските от тези страни, са съпроводени с обещания за изграждане на единна и неделима Европа с участието на Русия. Подобни ангажименти за това се определят в договора между Москва и Бон от 9 ноември 1990г., а в публикуваната през 1993г. Харта на международната комисия „Голяма Европа“ се подчертава, че „за Европа е особено опасно да се представя пред погледа на световната общественост като разединен, дезориентиран континент, намиращ се в състояние на стагнация. Необходимо е ново, динамично виждане за общоевропейските интереси, нов подход към проблемите на европейската безопасност не само в рамките на Европейския съюз, НАТО или Западноевропейския съюз, но и в рамките на Голяма Европа“².

Реалните намерения на Русия и останалите страни от Източния блок да се прекрати след много десетилетия противопоставянето между Изтока и Запада и наивното убеждение, че САЩ и неговите западни съюзници ще помогнат на Русия да се включи в новите течения на световната демокрация, бяха използвани за неимоверното засилване на американското влияние в европейските дела. Още през януари 1994г. на срещата в Брюксел страните от НАТО одобриха програма за сътрудничество с всяка от страните - кандидатки за членство в Североатлантическия пакт. Това беше годината на раздялата с илюзиите за запазване на съветското влияние в Централна и Югоизточна Европа. За всички хора в Русия от пощенския раздавач до президента стана ясно, че няма земна сила, която може да промени „статуквото с бившите държави от съветския блок“, което вече се беше превърнало в централен момент на европейската политическа ситуация. За руския политически елит остана надеждата, че все пак съществуват полезни ходове страната да направи „нещо за себе си“. И те бяха използвани рационално в различна степен от наследниците на Горбачов в Кремъл.

Разбира се подобавашо място в тази сложна политическа игра, свързана с преодоляването на изключителни трудни препятствия заема Владимир Путин. С неговия избор за президент, Русия навлезе в нов етап. На 14 януари 2000г. със специален указ руският президент одобри новата доктрина за национална сигурност, която наблюдателните политически анализатори квалифицират като крайъгълен камък за възраждането на икономическата и военна мощ на руската държава. Междувременно Западът с удивление трябваше да констатира, че с мощните финансови инжекции за бедстващата руска икономика, той беше станал съпричастен за руското национално възраждане. Политическите умения на новия държавен глава да поддържа привидно умерен курс му дадоха възможност да спечели време в период, когато НАТО беше зает с прилагането на одобрената през октомври 1993г. програма „Партньорство за мир“. След като последните руски военни части напуснаха Германия през август 1994г. НАТО безцеремонно отпрати поглед на Изток.

Путин не можеше да пренебрегне голямата обида от неизпълнените американски обещания, че ако Москва разпусне Варшавския договор и руската армия напусне Централна Европа, НАТО няма да се разширява на Изток. Той внимателно прецени, че енергийната зависимост на Запада от руските природни ресурси е големият коз на руската дипломация, който и днес се използва умело от администрацията в Кремъл. Казвам това, защото основната цел на американската дипломация след идването в Белия дом на Буш-младши е запазването на еднополюсния свят с пълно американско превъзходство. Странно защо старите европейски велики държави приеха с охота подобна доктрина, като се лишиха от способността за независими политически действия, които можеха да ограничат доминацията на глобалната американска външна политика.

Основавайки се на своята военна и икономическа мощ, американските лидери дори си присвоиха правото да определят с какви икономически, технически и военни ресурси е позволено да разполагат останалите държави на планетата. Комичното в случая е, че през първото десетилетие от новия век те съвсем сериозно разчитат на пълната подкрепа от страна на Запада.

Отправяйки предупреждение да отговори на американското предизвикателство, като монтира на руските ракети многозарядни ядрени глави, което на практика означава уязвимост на противоракетния щит, Путин обърна поглед към Далечния Изток. На 16 юли в Москва бе подписан изключително важен документ - Руско-китайският договор³ за следващите двадесет години, който предоставяше на двете държави възможност да насочат своите усилия за изграждането на „нов международен ред“. Подписването на договора беше посрещнато болезнено от Белия дом и беше квалифицирано от американските външнополитически експерти като „изключителен и изненадващ успех“ на руската дипломация, ръководена непосредствено от Путин. В американските политически кръгове се прокрадваше очевидно безпокойство от следващите ходове на този енигматичен за Запада политик.

С подписването на Руско-китайския договор от 16 юли открито проличаха стремежите на двете велики държави да ограничат американското влияние в Централна Азия. В Москва Путин и Цзян Цзъмин се договориха „Газпром“ да изгради тръбопровод, по който Китай ще получава руски газ, както и нефтопровод за доставката на петрол от сибирските нефтени находища⁴.

11 септември 2001г. оказва решително влияние върху съветско-американските отношения заради подкрепата на Москва срещу тероризма и съгласието на Кремъл да бъдат предоставени бази на американците в Узбекистан и Таджикистан за борба с талибаните. Но тази проява на добра воля не промени общия курс на руско-американските отношения, които трябваше да преминат през много сложен етап. Все пак Америка беше длъжна да се откаже от политиката на „изтласкване на Русия“, особено след като последната се беше примирила с мисълта, че вече не е възможно да продължава да играе ролята на глобален фактор в международните отношения. Заради събитията в Чечения, Путин беше принуден да направи компромиси във външната политика на страната и да демонстрира готовност към „затопляне на отношенията“ между двете велики държави.

В последните години от мандата на Путин се наблюдават тенденции към прагматизъм в руската външна политика. Част от новото външнополитическо мислене на Кремъл е освободено от славянофилските стремежи на класическата имперска идеология и е

свързано с идеята за една нова Евразия. Руските интереси трайно се насочват към каспийските държави и към задълбочаване на сътрудничеството с т.нар държави-енергопритежателки⁵. Борбата за овладяване на енергийните ресурси променя баланса на силите в този регион. Така главният проблемен кръг на съперничество се очертава във взаимоотношенията преди всичко между САЩ, Русия и Китай.

От друга страна Афганистанската криза от есента на 2001г. постави на сериозно изпитание регионалната сигурност в Централна Азия, но същевременно показва решимостта на САЩ да нанесе сериозен удар по тероризма. Успешните действия на НАТО в Афганистан едновременно показаха на руснаците безмислеността от инвазията на съветския военен контингент на 27 декември 1979г., макар че мотивите на тази операция бяха съвсем различни. Нещо повече, една от целите на антиталибанската коалиция е мир и стабилност, нещо което Кремъл не може да постигне въпреки многобройните жертви и икономически и военни загуби.

xxx

Спирам се на тези моменти, които са добре познати на хората, които се интересуват от история. Провеждането на настоящата конференция е съпроводено със събития, които оказват сериозно влияние върху международните отношения. Те са твърде динамични и понякога свързани с демонстрация на сила. Еднополюсният модел, който за известен период от време САЩ успяха да наложат, отстъпва място на така познатото от близкото минало противопоставяне, което днес разбира се има своите специфични характеристики. Казвам това, защото модерният свят никога не се е намирал в такава тревожна зависимост от енергийните ресурси на планетата, както в този момент.

На Русия ѝ трябваша повече от 15 години за да се съвземе и сега отново напомня за себе си. Безпокойството за Запада се предизвиква от обстоятелството, че тя се ръководи от млади и подготвени лидери, които в никакъв случай не могат да бъдат сравнявани с някогашните „старци от Кремъл". Но твърдата им линия в областа на международните отношения показва поне на Вашингтон, че Америка трябва да гледа много по-сериозно на една страна, която разполага с достатъчно голяма армия и с петрол. Случаят с Грузия е нагледна илюстрация, че е неизбежно руснаците - подсилени от петролните и газовите си ресурси да не отвърнат на удара.

В Кремъл много добре разбират че по същество НАТО е все още военен пакт от времето на „Студената война", който търси нова идентичност, но все още не я е намерил. В този смисъл Москва не може да не проявява загриженост за съдбата на бившата съветска република, която се намира на критичната ѝ южна граница. Поради това Русия е решена да брани всичко, смятано от нея за жизнен интерес.

Нещо повече, комична хипербола граничеща с глупост е руският премиер Путин да бъде сравняван със Сталин или Хитлер. Задачата на Европа е не да прави сравнения, а да не допусне ескалиране на кризата в района на Кавказ. При това евентуалното навлизане на НАТО в руския „вътрешен двор" ще допринесе за рязкото засилване на напрежението в континентална Европа. Великите сили живеят по правила различни от тези за останалите, а липсата на воля в НАТО да посочи вината на Грузия за започване на конфликта, показва избирателно отношение към международното право.

След края на „Студената нойна" руснаците доброволно отстъпиха от санитарния

кордон в Източна Европа, затова болезнено ще реагират на приемането на Украйна и Грузия за нови членове на алианса. Не съдбата на Южна Осетия и Абхазия е „квинт есенцията“ на кризата между НАТО, Европейският съюз и Русия. Евентуалното приемане на Украйна и Грузия ще доведе до окончателното втвърдяване на отношенията и до утвърждаване на двуполюсният модел. Случаят с Косово показва на света, че даването на независимост на нови държави се възприема далеч по-безболезнено, отколкото изграждането на устойчива военна инфраструктура на място където преди по-малко от две десетилетия е съществувала мощна военнополитическа организация. Защото линиите на руското отстъпление след „Студената война“ и изравняването на силите достигна твърде далеч, за да продължи да се поддържа.

Без капка ентузиазъм си позволявам да прогнозирам възраждането на двуполюсният модел като гаранция за запазване на статуквото. Непрекъснатите и често пъти унижителни за една велика сила отстъпки, които беше принудена да прави Русия превърнаха САЩ в спривав партньор на великите европейски държави. За наблюдателните политически анализатори, историци и политолози не е тайна, че често пъти правителствата на тези страни като че ли бяха принудени да симулират вяръност към идеите, идващи от богатата и „щедра“ Америка. Но това не може да продължава безкрай, дори и с цената на вечната неприязън към Русия.

Бележки

1.Баева,И., *Международни отношения, 2008, кн. 1. с. 24.*

2.Димитрова, П., *Проблемът Изток-Запад, Превъплащения в ново и най-ново време, С. 2005, с.252.*

3.Пак там, с.259.

4.Пак там.

5.Чукова, Р. *Централноазиатският „път на петрола“ между изтока и запада, Проблемът Изток-Запад, Пос. Съч, с.209.*